

הרב מרן ר' אברהם יצחק בלאך

אב"ד ור"מ בטלז

(אורי וישעי*)

„ד' אורי — בר"ה, וישעי — ביוה"כ“.

(מד"ר ויקרא פ' כ"א)

„אקרא לאלהים עליון — בר"ה, לאל

גומר עלי — ביוה"כ“.

(מד"ר בראשית פ' צ"ה)

כל הכרתנו בבורא ב"ה היא רק מהכרתנו בבריאה. — ולפי גדל הכרתנו בבריאה אנו מכירים את הבורא — כי הפעולה מעידה על הפועל ולפי פעולות החכמה, החסד והגבורה הנכרות בבריאה אנו מכירים את גדלותו ודוממותו של הבורא ית', וכמו שאנו אומרים בתפלתנו: „וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו“ כי כל פעול יכול לדעת מהפעול כי אתה פעלתו ומיצירתו — צורת כל יציר נברא — יש להבין כי אתה יצרתו. וכן כל ציורינו שאפשר לנו להשיג באלקות כביכול — הוא ממה שאנו מדמין אותו לבריותיו. אין אנו מדברים אודות מציאותו ית', כי אין לנו בזה שום מושג ודמיון כלל וכל דברינו הם רק מתאלקות הנראית בבריאה, היינו דרכי ההנהגה המסודרים ב„שעור קומה“ של הנהגת הבריאה. כמבואר בספה"ק, וכמאמרם ז"ל על הכתוב: „כאריה ישאג“ וכי מי נתן כח בארי אלא הוא, והכתוב מושלו כאריה, אלא אנו מכניין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האוזן מה שיכולה לשמוע. (רש"י שמות י"ט פ' י"ח) אולם הדמיון הכולל שממנו צריכים אנו לצייר לנו את ההנהגה הכללית הוא האדם שעליו נאמר „נעשה אדם בצלמנו כדמותנו“. וכנראה מדברי הראשונים ענין „צלם“ הוא על תואר הגוף תבנית האברים, המכוון כנגד „שעור קומה“ העליון, ודמות—הוא על מתכונת הנפש, דמותו הרוחנית של האדם בכחות נפשו (**).

ונראה ששני הענינים מכוונים כלפי ההנהגה העליונה. צלם האדם

(*) נאמר ביום ב' דר"ה תרצ"ה בישיבה הק'.

(**) כן מבאר רבינו הגדול בשעו"ד „בצלמנו כדמותנו“ (המערכת)

חבנית אבריו, שזהו צורתו התמידית של האדם, מכוון נגד ההנהגה האלקית הטבעית שנסדרה במערכה התמידית של העולמות, והדמות, כחות נפשו של האדם, מורים לנו על ההנהגה ההשגחית שהיא בתנועה תמידית, כדוגמא של דמותו הרוחנית של האדם שאינו עומד במצב אחד אלא מתנועע תמיד כפי התעוררות הכחות השונים בו. וכדוגמא לזה התעוררות המדות אצל הקב"ה כביכול, וכמו שמצינו ענין התעוררות רחמים והתעוררות דין וכדומה לזה.

אולם יש לדעת שאין דמיון באמת לכחות נפש האדם לדוגמתן למעלה, כביכול, כי רחוקים הם זה מזה לאין שעור, כמו שרחוק הצלם הגופני מהענינים העליונים שהוא מרמו עליהם ולמשל: „יד ה'“, המראה על ענין רוחני למעלה, שהוא רחוק תכלית הרחוק מענין יד בחומר, וכן מה שמצינו שהתורה נמשלה לאש, ומבינים אנו שהמרחק בין אור התורה לאור האש החמרי הוא מרחק רב לאין שעור וערך, כן הוא גם בנוגע לכחות נפשו של האדם, אעפ"י שהם רומזים ומראים לנו על ענינים כאלו למעלה, בכל זאת רחוקים הם לאין שעור מהענינים שמכנים אותם למעלה באלו השמות. כי מרחק הענינים האלו הוא כמרחק משל לנמשל, ועוד יותר רחוק, וכמו שביאר לנו אאמ"ר הגאון זצוק"ל על ענין „ידבר שלשת אלפים משל“ (מלכים א' ה' י"ב). היינו שלמען הבין ענין רוחני בשרשו למעלה מהענינים החמריים התחתונים עד ענינו בעליונים ה' צריך להמשיל משל ע"ג משל, ומשל ע"ג משל עד ג' אלפים משל, — בכדי שיצטייר הדבר לפניו וירגישו — כי כ"כ רחוקים הם הענינים הרוחניים העליונים מהענינים התחתונים המושגים לנו, — וכן מוכח מגמ' עירובין (דף כ"א): „מלמד שאמר שלמה על כל דבר ודבר של תורה שלשת אלפים משל“. אמנם אעפ"י שרחוקים הם זה מזה, מ"מ יש להם יחס ודמיון ושייכות זה לזה, וכמו שנתבאר בשעורי אאמ"ר זצוק"ל* כי כל אלו הענינים שמכנים אותם בשם א', אף שרחוקים הם זה מזה עד שקשה לפנינו למצוא את הצד השובה שביניהם, למשל: ענין גדלות בחומר וגדלות ברוחניות, שלכאורה רחוקים הם כ"כ זה מזה עד שאי אפשר לנו לבאר את הדמיון שביניהם, בכ"ז אחרי שאנו מביעים את שניהם במושג אחד ומכנים אותם בשם א', ע"כ שבפנימיות נפשנו — בתת־הכרתנו — מורגש איזה יחס ביניהם, ומתבטאים אנו על שניהם בבטוי אחד, כי באמת בשרשם א' הוא. — ואעפ"י ששם הוא ענין רחוק ונפלא, ואחר לגמרי, היינו רק מפני שמציאותו שם בעולם אחר הוא, ובעולמנו כאן הוא רחוק ממציאיותו בעולמות הגבוהים והנשאים, כי בכל עולם ועולם מצטייר הדבר לפי העולם ועניניו, בעולמות הגבוהים והנשאים הוא

* עיין שעו"ד „נשמת התורה“ ושעו"ד „כי כל בשמים ובארץ“.

מצטייר לדבר רוחני, קדוש ונעלה, ובעולמנו השפל כאן מצטייר הדבר לחומריות, אבל בשרשם א' הוא, ולכן יש לנו לדעת כי כמו שרחוק ענין גדלות בגוף מגדלות בנפש, אף ששניהם נמצאים פה בעולמנו, על אחת כמה וכמה שרחוקים הענינים, אף הנפשיים הנמצאים אצלנו, מענינים אלו בעולמות ועולמי עולמות, שהם עולמות רמים ונשאים עד אין שעור ואין ערך. ונבין מעתה כמה רחוק ענין רגש רחמים בנפש האדם לענין רחמים שלמעלה מרחק של משל ע"ג משל לאין שעור וערך.

— עוד יש לדעת כי מלבד מה שהאדם הוא משל ודמיון ל„שעור קומה“ העליון, באמת יש לו התקשרות רבה אליו, עד שבפעולותיו בזה העולם יכול לפעול בשרשי הבריאה למעלה, כי נשמת האדם הוא המפתח לכל העולמות, וכפי אתערותא דלתתא פועלת אתערותא דלעילא כנגדם. וכמו שנתבאר בס' נפש החיים שער א' פ' ז' עיי"ש.

ולכן בחפצנו להשיג מה מהנהגה האלקית משתמשים אנו בהבנת כחות הנפש של האדם. שבזה אנו מציירים לנו ומרגישים את עניני ההנהגה האלקית, „מבשרי אחזה אלוה“. ולא רק זה, כי גם להפך, לפעמים למען הבין את כחות נפש האדם משתמשים אנו במה שמדמים את נשמת האדם לנשמת הבריאה האלקית, — ולפי מה שאנו מכירים מדות וכחות נשמת הבריאה האלקית אנו משתדלים להכניסם גם בכחות נפשנו. — וכדמצינו „גדול כחן של נביאים שמדמים צורה ליוצרה“. (ב"ר כ"ז א').

איתא בגמ' ברכות י' „הני חמשה ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד, לא אמרן אלא כנגד הקב"ה וכנגד הנשמה, מה הקב"ה מלא כל העולם, אף הנשמה מלאה כל הגוף, מה הקב"ה רואה ואינו נראה, אף נשמה רואה ואינה נראית, מה הקב"ה טהור, אף הנשמה טהורה, מה הקב"ה זן את כל העולם כלו, אף הנשמה זנה את כל הגוף, מה הקב"ה יושב בחדרי חדרים, אף נשמה יושבת בחדרי חדרים, יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו וישבת למי שיש בו ה' דברים הללו“, מאמר זה מאיר לנו להבין הרבה ממהות הנשמה שאין לנו שום מושג וציוור בזה, ועפ"י דברי חז"ל אלו מתבארים הדברים למבין.

והנה דמיון זה שנתנו לנו חז"ל נותן לנו אפשרות להבין גם ענינים הרבה בנוגע לדרכי הבורא ב"ה. אנו אומרים בתפלותינו בימים הנוראים: „קדוש אתה ונורא שמך, ואין אלוה מבלעדיך, ככתוב ויגבה“ וכו'. באור הדברים הוא: כי לכאורה קשה שימצאו ביחד ויתאימו זה לזה שני ענינים אלו של קדוש ונורא. כי הנה באור של „קדוש“ הוא, מובדל ומופרש מכל מושג, נעלה ומרומם מכל עניני העולם, ונורא שייך רק אם יש לו שייכות לעולמנו והתקשרות תמידית, כי אז הוא מנהיג אותנו ומשגיח עלינו, — וזה גורם לירא

מפניו. אולם אצל הקב"ה מצטרפים ב' אלו הענינים ביחד, ואדרבה ענין א' הוא, כי הנוראות בשביל הקדושה, במקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו" וכל שמכירים אנו יותר ההשגחה התמידית והפרטית בכל עניני העולם. עוד יותר מתרוממת אצלנו ההשגחה בגדולתו יתברך וקדושתו. וזהו שאנו אומרים, "ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה", דהנה מלך בור' אם יתחיל להתעסק בעצמו בכל המשפטים שבין אנשי המדינה, וגם יעשה בעצמו את כל בצוע המשפטים, יתערב ויתעסק בכל עניני המדינה, והוא בעצמו יהיה השופט והשוטר, הרי ירד מגדולתו וגאותו, ויאבד חין ערכו, כבודו ומוראו, וכ"כ בנוגע לצדקה וחסד, אם האדם הגדול יעסוק בעצמו בכל הענינים הגדולים והקטנים של מעשה הצדקה, אף שגם הם עניני חסד, מ"מ אם ילביש וינעיל את העניים והאביונים יושפל כבודו אצלנו ולא יאות דברים אלו למלך רם ונשא.

אולם אצל הקב"ה ההפך הוא. הוא בעצמו עושה משפט לכל הנבראים. גם בבריות השפלות מגיע משפט הקב"ה, ואף הדוממים יש אצלם משפט עליון, כמה שבאר אאמור"ר זצוק"ל *) וכ"כ מגיעים צדקות ה' עד הבריות אף הכי קלות, "זן ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים", ברום עולם מושבך ומשפטך וצדקתך עד אפסי ארץ" והיינו אעפ"י שברום עולם מושבו, בכ"ז משפטו וצדקתו עד אפסי ארץ, בכל הנבראים מן הגדול עד הקטן, בכל הנמצאים, מגיע משפט ה' וצדקתו, ובזה עוד ירום אצלנו כבודו ית' ותרב הכרתנו בקדושתו ומרגישים אנו יותר קדושה יותר נוראות, ומדוע? כי באמת יש להבין כי היחס וההתקשרות של הבורא עם ברואיו אינו כמו מלך עם עבדיו אלא דוגמת נשמה עם גוף, והנה אצל האדם הגדול, אף שעניני גדלותו הם עניני חכמה עליונה, עכ"ז כשאנו רואים שגם עניניו השפלים מוארים בחכמה ואמתיות מכירים אנו יותר את גדלות נפשו וקדושתו, כי הקדוש כל עניניו מתהפכים לקדושה, וכמ"ש בסי' מס"י פ' כ"ו בבאור מדת הקדושה וז"ל: "הנה האיש המתקדש בקדושת בוראו אפי' מעשיו הגשמיים חוזרים להיות עניני קדושה ממש". — המאכל והמשתה שהאיש הקדוש אוכל, עילוי הוא למאכל שהוא וכאלו נקרב ע"ג מזבח, כי שלחנו כמזבח ואכילתו כקרבן. ומזה עצמו שמתקדשים כל מעשיו ועניניו, אף מעשיו הכי שפלים מוארים באור חכמתו וקדושתו, מכירים אנו יותר את קדושת נפשו ורוממותו. כדוגמא לזה הוא אצל הקב"ה, כי מזה שכל מעשיו בחכמה, מזה שחכמתו וקדושתו חודרת ומאירה את כל עניני העולם אף הכי קטנים, מכירים אנו יותר את רוממותו וקדושתו

(*) עיין שער"ד "משפט".

ולכן: „ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה“.

כמו כן מתבארים לנו הרבה ענינים מעניני ימי הדין. הנה מעולם היה קשה לי להבין ענין ימי הדין. מבינים אנו כי אצל מלכותא דארעא, שהמשפט הוא ענין נפרד מהעבירה והאדם בעשותו עבירה דנים אותו ומענישים אותו, ולהפך בעד מעשה טוב משלמים לו שכר, שייך שם ענין משפט וזמן המשפט, אבל בדיני שמים כבר למדנו הרבה פעמים כי כל ענין שכר ועונש אין זה ענין נפרד, אלא הוכן בתוך הבריאה כפי מערכתה, שכל מצוה מביאה עלוי לגפש האדם, ועל ידו מתחזק צד הקדושה ומתעוררת השפעת הטובה בעולם, ולהפך ע"י החטא נפגמת נשמתו ומביא פגם בעולמות העליונים ע"י שמתמעט בזה כח הקדושה והטוב, ומעורר דינין ועונשין ח"ו וכמש"א חז"ל: „שכר מצוה מצוה, ושכר עבירה עבירה“, דהיינו שאין ענין השכר והעונש שבעד מעשה טוב נותנים לו לאדם שכר ובעד חטא עונש, אלא במעשה המצוה עצמה נמצא השכר ולהפך במעשה עבירה נמצא העונש. (וכמאמר חז"ל חגיגה ה': „ר' יוחנן כי מטא להאי קרא בכי, והי' כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות" עבד שרבו ממציא לו רעות וצרות תקנה יש לו?", ובאר אאמור"ר זצוק"ל כי היינו: כי מכיון שנמצא בטבע העבירה עצמה להמציא לו לעושה העבירה רעות וצרות איך יוכל החוטא להנצל מעונשו? *) ולפי"ז יקשה לנו דמה שייך לזה ימים קבועים לדין ומשפט, הלא רואים אנו כי האדם יתחלף במעשיו, עולה ויורד מיום ליום, וודאי שכל מצוה מביאה עליו שפע טוב, וכ"כ כל עבירה ח"ו מביאה פגם ועונש. ולכן נוכל להבין כי האדם גדון בכל יום ובכל שעה, כי לפי המצב שהוא נמצא בו כן הוא דרך ההשגחה אתו, וכמש"כ בס' נפש החיים (שער א' פ"ז) בדברי חז"ל על הכ': „ה' צלך על יד ימינך" מהו ה' צלך כצלך מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך" וכו' דהיינו שכמו שנטית הצל של איזה דבר מכוונת רק כפי תנועות אותו הדבר לאן הוא נוטה, כך בדמיון זה כביכול הוא ית' מתחבר לנטות העולמות כפי תנועות ונטית מעשה האדם ועיי"ש**). אבל קשה להבין מה שייך לקבוע זמן לדין ומשפט על מעשי בני אדם כדי לשלם להם שכר על מעשיהם. ואם אמנם ידענו כי א"א לנו להקשות בענינים אלו, כי מהי ידיעתנו בעניני הנהגת הכורא ב"ה והשגחתו. והלא גם את עניני נפש האדם אין אנו מבינים ואיננו מכירים, אך בכל זאת עלינו להשתדל להבין כמה שאפשר לנו ולקרב הדבר להשגתנו.

והנה אצלנו בהוציאנו משפט על מעשי האדם יש ששופטים אנו את

(*) עיין שער"ד „תשובה“.

(**) עיין שער"ד „כי כל בשמים ובארץ" ג'.

מעשיו הפרטיים אם טובים הם או רעים, ויש שמוציאים אנו משפט כללי על האדם בנוגע למדותיו השונות אם הוא רחמן או אכזר, גאה או עניו, טוב או רע, וכמו כן תואר כולל צדיק או רשע, והנה זה ודאי כי דמותו הרוחנית של האדם מצטרפת מפרטי מעשיו, הנהגתו ומחשבותיו, אך מ"מ יארע לפעמים כי איש טוב עושה מעשה רע, ולהפך איש רע עושה מעשה טוב, אולם על ידי זה שהאחד מרגיל עצמו במדה טובה ידועה מוצאים אנו כי כן היא מעלתו ותוארו, — הרי ע"כ שיש איזה חשבון שמפעולותיו הפרטיות מסתיים סך-הכל בנפשו עד שנוכל כבר לתארו כי זה האיש הוא טוב ורחמן, וכיו"ב, וכן הוא על כללות האדם אם הוא צדיק או רשע. והנה גלוי וידוע לרחמנא כי הזמן שאז נקבע באדם הסה"כ ממעשיו ודרכיו בכל השנה הם בימי הדין בר"ה שאז הוא הזמן שנקבע מצב האדם בכלל ואז יוצא משפטו וכמו שאז היא העת שנקבעת בנפש האדם חשבון נפשו ומצבו בכלל, כ"כ אז היא העת שגנפעל בעולמות, שמצטרפים אז כל עניני ההתעוררות בין לטוב ובין למוטב, ונעשה ס"ה ממעשיו ולפי"ז נגזר הדין והמשפט על האדם בפרט ועל העולם בכלל.

ולפי"ז נוכל לבאר כי זה ודאי שהאדם נדון בכל יום היינו: שכל פעולה עושה רושם בנפשו ובבריאה ולפיהם הוא נדון, אבל זהו רק כפי המדה שגנפעל באדם ובכחות נפשו, אבל המשפט הקבוע עליו נכתב ונחתם בר"ה ויוה"כ, שאז מגיעים כל הדברים לעצם פנימיות נפשו ולכן הדין לחיים ולמות התלוי במצב האדם בעקרו ובעצם מהותו נקבע בראשית השנה, וכן י"ל מה דאמרי' (ר"ה ט"ז ע"א) אהא דר' יוסי אמר אדם נידון בכל יום ור' נתן אומר אדם נידון בכל שעה דבחינה עיוני בעלמא היא ופקידה נמי עיוני בעלמא היא, דהיינו: שאז אין דינו הכללי נקבע ונגזר אבל מ"מ מבחינין במעשיו למעלה ועין ההשגחה צופי' על כל פרט ופרט וגם זה משפיע לשעה בהנהגת ההשגחה עמו.

מצינו בגמ' ר"ה ט"ז, „אמר הקב"ה וכו' ואמרו לפני בר"ה מלכיות, זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה, ובמה בשופר", והנה ענין „אמרו לפני מלכיות" באר אאמור"ר זצוק"ל כי בהכיר האדם את כח מלכותו ית' ובהרגישו זאת הוא מעמיד עצמו בזה תחת השפעת מלכות עלאה ששם אינו מגיע שום קטרוג *).

וכן באר מה שמצינו בדברי הראשונים שאין להזכיר ענין חטא בר"ה ואסור להתודות על חטאיו בר"ה, ובמחזור נמצא כי בר"ה כשאומרים א"מ חטאנו לפניך לא יכה על לבו רק יחשוב: „אבינו מלכנו הטאנו", היינו כי

* עיין שעו"ד „למוד המוסר", „מלכיות" ו„העלם וזכירה".

אבותינו חטאו, אבל אנחנו „אין לנו מלך אלא אתה“, לפיכך „עשה עמנו למען שמך“ ודבר זה קשה להלמה, איך נעזו פנינו לבוא לפני הקב"ה ולומר כי לא חטאנו בשעה שיודעים אנו מה רבו עוונינו ומה שישגדל האדם יותר הרי הוא מכיר יותר את חטאיו ונגדו הם תמיד, יודע ומרגיש הוא את החסרון והפגם שהם פועלים בו בכל עת ובכל פרט, וכמאמר רבינו נסים בודוי הגדול „אם יתיכוני לא ימצאו בי שמץ טוב, אם תבקש לנקותי כמטהר וכמצרף כסף לא יסאר בי מאומה“, והיינו כי אי אפשר לאדם למצא בעצמו רגש או מעשה נקי וטהור, שיהי' מוזכר לגמרי ממחשבות צדדיות, כי בכל מעשה ומחשבה אף הטובה שהאדם עושה מעורבות בו לעולם פניות ונגיעות ומחשבות היצר (*), ומה גם כי בערב ר"ה מתורדים אנו ג' פעמים וכ"כ תיכף לאחר ר"ה, ואיך נטעה בעצמנו בימי ר"ה לומר לא חטאנו.

וביאר זה ע"י משל: כי הנה מלך בחקקו דינים וחוקים להנהיגת המדינה, כל השופטים מוכרחים להתנהג לפי החוק שהוקבע להם מאת המלך, אבל המלך עצמו יש בידו לשנות את החוק, או לחמול על הנדון לפני משורת הדין ואם יעמוד אדם לפני השופט, ויראה כי הוכרה אשמתו ואבדה כל תקוה לזכות בדין, ופתאם יראה את המלך עובר לפניו, הלא ירוץ ויפול לפניו בתחנונים ויבקש כי ירחם עליו ויעבור על הדין אם מלך חסד הוא, ורוצה להיטיב — ובוזה אפשר שיפעול שהמלך ירחם עליו וימחול לו, כן הוא בר"ה. כי הנה עד כמה שישתדל האדם לתקן את מעשיו ולהכין את עצמו ליום הדין עדיין קשה מאד שינוקה לגמרי ויוכל לזכות בדין, ולכן העצה לזה היא — שידלג האדם על חטאיו — וירוצו לפני המלך עצמו האדון ב"ה ויבקש ממנו כי הוא יתרוץ משפטו עלינו כפי רוב חסדיו, ובוה שאנו אומרים לפניו מלכות, מראים אנו ששאיפתנו היא רק לתקן עולם במלכות שדי, וכי משתוקקים אנו להתפשטות כח מלכותו ית' בכל העולמות, ושיכירו הכל כי הוא אדון הכל ומושל העולם, ומצפים אנו ליום שיהי' ה' אחד ושמו אחד, ועי"ז מתקרבים אנו למלכנו — ומרגישים יותר את מלכותו ית' — ומעמידים עצמנו תחת הנהגת הכתר שאין שולט שם שום קטרוג, ולכן אינו כדאי להתעכב על החטא, אלא לרוץ ממחשבת החטא ולעבור עליו, ולשוב לפניו ולבקש ממלכנו שירחם עלינו — וזהו מה שרמזו לנו כי אין להכות על לבו אלא להזכיר החטאים ולא להתעכב אצלם רק לומר מיד: „א"מ אין לנו מלך אלא אתה“, כדי להעמיד עצמנו תחת מלכותו ית' ולהיות נשפעים מהנהגה היותר עליונה. אולם למען הרגש את הדבר איך אפשר לו לאדם לשנות עי"ז את דינו

(*) עיין שו"ד „ערבוב הרע בטוב“ ו„למוד המוסר“.

ומשפטו בימי הדין אצל המלך המשפט, והרי „כל האומר הקב"ה ותרוך הוא יתותרון בני מעוה" (ב"ר פ"ד ד'), כלומר: שזהו בחק הטבע העליונה שא"א. שהיה בזה ותור כמו שא"א לשנות טבע האדם והצורך למזונותיה, נראה לבאר עפ"י מה שאמרנו בראש דברינו, שכשנסתכל בכחות נפשנו, שלפעמים כשעושים אנו חשבון נפשנו מרגישים אנו כי הרגשות החומריים תופסים מקום בכל מחשבותינו ומעשינו אף הטובים, בכל אלה מושל יצר לב האדם עד כי נדמה לנו כי לא נמצא בנו אף רגש אחד טהור ושלם, ולפעמים אדרבה מרגישים אנו בעצמנו שאיפות לתורה ואמונה, מסירות לקדושה כפי הכרת האמת עד שמרגישים אנו כי מוכנים אנחנו למסור נפשותינו על קדושת שמו ית', ולכאורה הרי טועים אנו, אם בפעם זו או האחרת.

אבל באמת לא כן הדבר, נפש האדם מורכבת מכמה מדרגות, נפש בתוך נפש, וישנם חלקי נפש עליונים שאין מורגש כי נמצאים הם באדם אלא כעומדים למעלה ממנו, וכנמצא בספרים הקדושים כי הגוף הוא בבחינת „נעל" כי הוא מלביש רק את החלקים התחתונים שבנפש האדם, אבל חלקי הנשמה העליונים נמצאים למעלה *). ויש לומר כי זהו מה שאנו אומרים בתפלתנו „ועל נשמותינו הפקודות לך" כי אין זו רק בלילה — כשנפש האדם נפרדת במדה ידועה מהגוף — אלא אף בכל יום ישנם חלקי נשמה המופקדים אצל הבורא כביכול, וכפי עבודת האדם הוא ממשיך אליו את חלקי נפשו, אם עובד בקדושה ובטהרה הוא ממשיך אליו את חלקי נפשו היותר עליונים עד שהם נמצאים בגופו ופועלים בו.

והנה כאשר האדם עושה מעשה הרי הרגשות החמריים השפלים תופסים את המקום העקרי בחלקי נפשו המקושרים פה עם הגוף, אבל עוד ישנם חלקים אחרים שהם לא נבלעו עוד בהמון הרגשות והכחות הנמוכים שבאדם ובאותם החלקים חיים ופועלים חלקי הנשמה היותר עליונים, לכן שם נעשה הכל עפ"י ענינים יותר נעלים ונשגבים ברגשות קדושים וטהורים, שאיפות יותר נעלות ורוממות.

והנה כשאנו נמצאים במצבנו התמידי שחיים בקרבנו רק החלקים הנמוכים, ומרגישים אנו רק כפי רגשותינו אלו, אנו מוצאים כי שולטים בנו רגשות נמוכים, מחשבות לא טהורות ובכל מעשה, אפי' הכי טוב, אנו מוצאים את אלו הרגשות והכחות, אולם בשעה שאנו מתעלים בנפשותינו ועולים למעלה עליונה אז חיים בנו חלקי נשמה יותר עליונים, ומאירים את נפשותינו באור יותר עליון, ואז שולטות בנו שאיפות יותר קדושות הממלאות את חלל

(*) עיין ס', נפש החיים" שער א' פ"ה בהג"ה. ושעו"ד „כי כל בשמים ובארץ" ב'.

לבנו, ונמצא שלפי מצב זה, האדם הוא אחר, יותר עליון יותר קדוש, כל מעשיו ורגשותיו מקבלים צורה אחרת יותר עליונה. אף המעשים שעשה כבר. והנה בימי הדין כשאנו מתעלים להכרת מלכותו יתברך, ומתאווים שתתגבר מלכות ה' ית' בעולם ושואפים שיכירו הכל את הדד כבוד מלכותו ומתרחקים משפל מצבנו ואנו מתפללים ומבקשים „מלוך על כל העולם כולו בכבודך” ושיכירו הכל כי ה' אחד ושמו אחד, אז אנו מתעלים לשיאיות נעלות וקדושות אלו ומקבלים דמות אחרת, כל מחשבותינו ומעשינו מקבלים צורה אחרת, ולפי מצבנו או דנין אותנו, כי „אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה” (ר"ה ט"ז ע"ב) ואעפ"י שעדיין לא נמחה החטא ולא נתכפר לגמרי, מ"מ לפי מצבו באותה שעה הוא קרוב יותר למלכו של עולם ומושפע מאורו, וביחוד כי לפי אופן המצא ענין זה באדם כ"כ ישנו כדמיון זה כביכול בכל העולמות, כי בימים נוראים אלו מתעלה כל הבריאה ומתקרבת למקורות העליונים ונשמת העולם מתעלה, כי נמשכים לתוך הנהגת הבריאה אורות יותר עליונים ומשפיעים בתוכה וכמש"א חז"ל „דרשו ה' בהמצאו אלו עשרת ימים של בין ר"ה ליוה"כ”, שאז מתקרב הבורא כביכול לבריאה כי בא לשפוט את הארץ, ולכן כל הבריאה וכל עניני' נשפטים אז לפי רצון עליון מלכו של עולם לפי מדת החסד והטוב.

וזהו „אמרו לפני מלכויות” כי הכל תלוי באתערותא דלתתא, ובוה שאנו מרגישים את מלכותו ית' מעוררים אנו ומקרבים את מלכותו ית' לעולמנו, וממליכים אותו עלינו, ואז משפטנו יוצא לפי המצב העליון הזה שנמצא בו האדם והבריאה באותה שעה.

גם בענין זכרונות שמענו מאמו"ר זצוק"ל כי בר"ה יום תחלת הבריאה שבו נסדרה כל מערכת הבריאה, הוקבע בו חוק זכרון בכל שנה ובו ביום חוזרים וזוכרים הסבות הראשונות ושרשי כל עניני הבריאה כולה וכל מעשי איש ופקודתו בפרט ועפ"י זכרון זה נקצב הדין לעתיד, ועלינו להבין איזו סגולה היא בזה שנאמר זכרונות שעיי' יעלה זכרוננו לטובה.

ונבאר עפ"י מה שמוצאים אנו תופעה מיוחדת בכחות נפשנו, כי הנה כשיראה אדם את בנו מלכלך את בגדיו ופניו יכעס עליו מאד, והנה מקור הרגש הזה הוא מרגש האהבה שנמצא בו לבנו, שבשביל זה יכאב לו אם הוא מלכלך עצמו מה שלא איכפת לו על אחר, אולם מוצאים אנו לפעמים שהאב בעת כעסו כועס כ"כ על בנו עד כי ע"י כעסו נשכחת ונעלמת ממנו סבת כעסו ומקרע את בגדיו ויש שהוא מכה אותו מכה נצחת, וזה מפני שנעלם ממנו שורש הרגש וחי בלבו הכעס על לכלוך הבגדים עד שנפרד רגש זה משרשו לגמרי, ונמצא שלפעמים מביא זה למעשים המתנגדים למקור ושורש הדבר.

אמנם בבר דעת, שאצלו לא יתכן שיעשה כ"כ מעשים שהם הפך שורש אהבתו לבנו לגמרי, עכ"ז בשעה זו הרגשת האהבה אינה ח'י בו, רק רגש הכעס, ואין העונש יוצא בכיוון כזה כמו שהי' יוצא אלו היתה ח'י בו באותה שעה התעוררות האהבה כמו שהיא במקורה.

והנה גם בהנהגת הבריאה נסדרו כחות שונים ונמסרו לממונים שונים, כמו עניני כעס וחמה — אף שמקורם הם האהבה, כי אצלו יתברך נמצא בכל שעה הרגש המקורי העליון, „הרחום ומקדים רחמים לרוגז“ ואף כשמתעורר ושולט הרוגז בכ"ז לפניו מן הרוגז הולך רגש הרחמים שהוא שרשו של הרוגז. אולם גם בזה יש מדרגות כי גם בסדר ההנהגה של הבורא ית' מצינו ענין העלם וזכירה אם אף במדה דקה מאד (*), וכ"כ ענין זה, התעוררות השורש הנמצא במקור החסד, אינו בכל עת במדה אחת, ובימי הזכרון מתעורר שורש כל הבריאה כולה ושל כל מדה ומדה, ולפי התעוררות זכרון זה יוצא המשפט לטובה, כידוע כי כל מר שרשו מחוק, וכל רע שרשו טוב, וכמו שנתבאר בס' תומר דבורה בענין מדת גם זו לטובה, כי ע"י שהאדם מכיר ומרגיש בכל דבר כי שרשו טוב בזה מועיל שיושפע לפי השורש ויתהפך הכל לטובה כנגדו וכ"כ בימי הזכרון במה שאנו אומרים וזכרונות מכירים אנו כי אצלו ית' נזכרים ונשפטים כל הדברים לפי שרשם, וכי הוא ית' מקור ושורש הטוב ממילא אנחנו מושפעים מזה וההנהגה אתנו היא לפי הזכרון הזה „אמרר לפני זכרונות, כדי שיעלה זכרונו לפני לטובה“.

אולם למען קרב אלינו הרגשת ענין זה, וגם כדי להבין איד הוא צריך לשלוט במדות וכחות נפשינו, נביא ציורים אחדים לזה מחיינו אנו. הנה כשנחקור סבת שאיפותינו לגדול בתורה, אם נחקור אחרי זה, נמצא כי היא מכח הכרתנו בקדושת התורה ואמתתה, שמשום זה מוצאים אנו כי התורה הקדושה היא המקור לחכמת האמת, אולם אם נחפש אחרי דרכי חיינו התמידיים ובכחות נפשנו המתעוררים ופועלים במעשינו מוצאים אנו כי כח הדוחף אצלנו הן מדות נפש שונות שרחוקות מאד מלמוד תורה לשמה, ומ"מ אאל' כי רק המדות הן הגורמות לזה שנלמד ונעסוק בתורה, שהרי לא מצאנו כמעט שמי שאינו מאמין ח"ו יעסוק בתורה בשביל טעמים של כבוד וגדולה וכדומה. וע"כ שראשית הסבה המעוררת אותנו לילך בדרך הזה היא אמונתנו כי התורה מן השמים, ולכן רוצים אנו להתגדל בה ולמצוא חלקנו בתורה, אולם בהיותנו כבר עסוקים בתורה, נעלמת מאתנו הסבה העיקרית שהביאה אותנו ללמוד תורה, ולמעשה ישנם כחות אחרים הפועלים ודוחפים

(*) עיין שעור דעת „העלם וזכירה“.

אותנו לזה. ואם אמנם בעומק נפשנו נמצאת תמיד ההכרה בקדושת התורה, ושאיפה לאמת, בכ"ז למעשה כל הנהגותינו אינן לפי הכרתנו ושאיפותינו אלו, כי אלמלי היתה ח"י בקרבנו תמיד הכרת האמת הי' כל המו"מ בהלכה ביותר אמת, ולא היה אצלנו הפרש אם החדוש הוא שלנו או של חברינו אם רק יש כאן ידיעת אמת בתורה. — אולם כשנמצאים אנו במצב עלי', אז ברגעים אלו מתעוררת ונוכרת אצלנו הכרתנו הפנימית והסבה הראשונה, ואז ניכר זה בפועל בכל עבודתנו.

כ"כ שאיפתנו לחיים אם נחפשה דרכנו ונתבונן בכחות נפשנו נמצא כי התשוקה היא תשוקה טבעית פשוטה לחיים, ואם כל זה ודאי כי הפצנו בחיים אין זה לחיי בהמיות ח"ו, כי אם נשאל את נפשנו אם כדאי לנו חיים כאלה, אזי ודאי כי לא נמצא ספוק לנפשותינו בחיי הבל, וע"כ כי בעומק נפשותינו שאיפתנו היא לחיים מכוונים לתכלית האמת, ועכ"ז למעשה בחיינו התמידיים אינה נכרת בקרבנו שאיפה זו — לחיים נעלים ורמים — אולם ברגע של עלי' כשהאדם מתעלה ומתרומם מעל למצבו בחיי התמידיים, שוררת אצלו הכרה ושאיפה קדושה זו עד שמוכנים אנו למסור נפשותינו לקדושת שמו ית'.

ובזה נוכל לבאר מה שקבעו הגאונים ז"ל לומר בימים הנוראים זכרנו ומי כמוך בג' ראשונות וכתוב ובספר בג' אחרונות, דהרי מצינו שאל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות, והנה הטעם שאל ישאל בג' ראשונות הוא משום שלפי ההרגש העדין אין מן הראוי לגשת מתחלה אל ה' בבקשת צרכינו. — אפילו בקשות רוחניות כמו דעת תשובה וכדומה — אלא „לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל“.

ובאמת נמצא בזה גם ענין יותר עמוק, כי מתחלה קודם שיתפלל צריך האדם לצייר לפניו למי הוא מתפלל, ולזה דרוש שיספר בשבחו של מקום, היינו כי בזה שמברר לפניו ההכרה באדון העולם, דרכו והנהגתו ורצונו בעולמו שברא, שע"ז סובבות הברכות הראשונות, שבהן הוא מספר מגדלות ונוראות הבורא, וכי תכלית העולם הוא לגאולה העתידה ולחיי נצח אחרי התחי' (*), מרגיש הוא בזה גדלות ונוראות הבורא, וממילא יודע הוא ומרגיש לפני מי הוא מתפלל, — וא"כ יקשה לנו מאד איך קבעו הראשונים בקשת חיים בברכה הראשונה ומה גם ברה"ה, שאין מזכירין בעצם התפלה שום בקשות פרטיות, אלא בקשות תקון העולם במלכות שמים, „ובכן תן פחדך“... „מלך על כל העולם“ וכי'.

ונראה לבאר כי הנה הגאונים ז"ל בירדם לתוך נפשו של האדם בחנו

(*) עיין שעו"ד „תגבורת הדעת על הטבע“.

ומצאו כי א"א לו לאדם שבימי הדין, בשעה שנגמר דינו של כל א' לחיים או להפך ח"ו, שישכח כל זה ותהא נפשו מלאה רק בדרישות ובקשות לתקון העולם ולכן מצאו כי דרוש לתת מקום גם לרגש זה של בקשת חיים, אולם לא שתצא דרישה ובקשה לה' אדות חיים פשוטים בלי נפשיות, בלי תכלית נעלה ונשגבה, אלא דרוש להעלות דרישה נפשית זו עם התבוננות יותר עליונה, שע"ז תתעלה גם בקשתו לחיים למדרגה נעלה ונשאה; ולכן, בעתות קדושות אלו שעליהן נאמר „דרשו ה' בהמצאו“, „אלו עשרת ימים שבינ ר"ה ליוה"כ" — שאז נמצא האדם במצב יותר נעלה וקדוש עלול שהבקשה לחיים תתקשר עם רגש יותר עליון, עם הכרת קדושת ה', ותתעלה בקשתו לחיים בזה שתהא רק חלק מהכרתו בקדושת שמו ית' (*) — ולכן תקנו שבעת סדור שבחו של הקב"ה, הזוכר חסדי אבות, ומביא גואל לבני בניהם, בשעה שמתכוון ומרגיש בקדושת שמו ית' ומכיר כת מלכותו, כשיבא העולם לתקון העתיד, יבקש בקשת זכרנו לחיים, כי הלא לתכלית זו דרוש שימצאו אנשים שלומי אמוני ישראל, שעל ידם יבא העולם לתקונו — ולכן בשעה שמדבר אודות גדלות הבורא ית' ואודות תקון העולם במלכות שדי מבקש הוא זכרנו לחיים, בכדי שע"ז תצא תכלית קדוש ה' לפועל, כי הלא „למענך אלקים חיים“. ונמצא כי בקשתו יוצאת בהתקשרות עם שאיפה קדושה של גאולת ישראל ותקון העולם, וכ"כ תקנו לומר מי כמוך בשעה שמספר גבורות ה' דהיינו שהקב"ה מושל על כל הטבעים ומוציא רצונו הפנימי כביכול דרך כל גבולי הטבע, כי באמת כל ענין הגבורות, היינו התגברות הרצון והמדה היותר עליונה להשפיע על המדה הנמוכה בערכה וכדמצינו (יומא כ"ה:): „למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה אתא משה אמר האל הגדול הגבור והנורא אתא ירמיהו ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו אי' נוראותיו וכר' אתו אינהו ואמרו אדרבה זו היא גבורת גבורתו שכובש את רצונו שנותן ארך אפים לרשעים“, וזהו כמו שבארנו, דענין גבורה הוא מה שהמדה העליונה מתגברת על התחתונה וזהו מה שאמרו גבורת גבורתו שמדת ארך אפים מתגברת על מדת הגבורה התובעת את הדין והמשפט על הרשעים. וזהו מה שאומר: „מכלכל חיים בחסד“ כי ה' מכלכל כל הברואים במדת חסדו, ומשפיע חסד זה דרך כל הסבות הטבעיות „וון ומפרנס מקרני ראמים עד ביצי כנים“ וממציא טרף לכל רבוא רבבות הברואים דרך סבות טבעיות לאין שעור וזהו גבורתו (**) ובה בשעה שהוא מזכיר גבורתו מה

(*) בחביר התשובה למאירי ז"ל מאמר ב' פ"ב כ' ג"כ מעין הטעם הנ"ל.

(המערכת)

(**) לענ"ד מה שיוצא דרך גבולי הטבע הפשוט כפי סדריו התמידים וזהו מדת

שמוציא את מדת רחמנותו דרך המשפט זוכר יצוריו לחיים ברחמים, כי אף שהחיים נתנין במדת משפט, עכ"ז חודרים הרחמים דרך המשפט, נמצא שבשעה שמדבה אודות גבורת ה' הוא מזכיר את בטחונו בה' מקור הרחמים היורדים במדת הגבורה, ונמצא כי רגש זה מוצא ספוק, אבל מתעלה ומתקשר לענינים יותר קדושים יותר נעלים, וכעין זה יש להרגיש ענין הזכרונות כלפי מעלה שזוכרים ומתעלים הכל לפי השורש של הענינים האלו וממילא מתהפך הכל לשרשו שהוא הטוב, והבן:

„ובמה בשופר“ אע"ג שתקיעת שופר ברה"ג גזירת הכתוב היא, מ"מ דרוש לנו להבין מעט תוכן ענין השופר, ואמירת שופרות, שע"ז אמרו חז"ל שהמלכיות וזכרונות א"א שיפעלו בלי שופרות (*).

ונראה ג"כ לבאר קצת עפ"י כחות נפשיותנו במדת מה: כי הנה ידוע כי אינה דומה הרגשת האדם כשהוא נמצא במצב חלוני, למצב נפשו והרגשותיו כשהוא נמצא במצב חגיגי ומה גם אם הצבור בכלל נמצא במצב של חגיגות, שאז כל רוחו משתנה ומתעלה, ועלול להגיע לידי מעלות שא"א להגיע אליהן במצבו הפשוט, והנה אחד מן האמצעים להביא את האדם לידי מצב חגיגות הוא קול השופר, ולכן בין בשמחה בין במלחמה תקעו בחצוצרות ובשופר — כדי לעורר את העם ולהביאו לידי מצב של התעלות הנפש — ונ"ל דוהו מה שאנו מתפללים „תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא נס לקבץ גלויותינו“ וכר

החסד, אבל מה שאנו מזכירים מדת הגבורה בברכת הגבורה, זהו על מדת הגבורה שבחסד שהיא יוצאת לפנים בזעף כמו הגשם ולכן נקרא גבורות גשמים וכמ"ש בגמ' תענית (ב' ע"א) מאי גבורות גשמים מפני שיורדים בגבורה, וכן ברכת המתים, שהיא מדת גבורה ובאמת, שורש הרבר הוא גבורה שבחסד, שע"ז יחיד המתים ברחמים רבים ומדת גבורה שבחסד היא למעלה ממדת החסד גרידא, כי היא שוברת את הקליפות כדי להעניק חסדו ית' לבריותיו למרות הטבע הרגיל וכמו שאמרו ז"ל שם „ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח: מפתח של גשמים, מפתח של חי' ומפתח של תחית המתים“ ותראה כי כל אלה באים בגבורה שבחסד, שהגשמים יורדים בזעף, שבהם תלויים חי' כל היצורים וכן מפתח של חי', שהיא יסוד קיום העולם ובא בעצב וכן מפתח של תחית המתים וכמ"ש.

(* ידוע מה שכתב הרמב"ם בפ"ג מתשובה ה"ד, אע"פ שתקיעת שופר ברה"ג גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורר ישנים משנתכם" וכי, אבל קשה לומר כי רגש זה הוא דרוש שיתעורר למעלה כדי להעניק ברכה וחיים, לכן חדש כאן הגרא"י וצוק"ל רגש אחר שזעף רגש של חגיגות ומתאים ג"כ עם טעמו של ר' סעדי' גאון שכתב בטעם הראשון שדרך המלכים שיתקעו לפניהם בחצוצרות ובקרנות. (המערכת)

היינו: כי למען נזכה להבין ולהרגיש את אור הגאולה דרוש שאנחנו ועמנו כל העולם ימצא במצב חגיגי והתעלות הנפש יוצאת מגדר הרגיל, כי רק שנתעלה מכל הענינים החילוניים — אשר אנו חיים בהם בחיינו התמידיים — אפשר יהיה לנו להרגיש ולהגיע לאורו של משיח, וא"א בשום אופן לגאולת ישראל שתהיה בלי עליית נשמה של כלל ישראל וכל העולם, ולכן מבקשים אנו תקע בשופר גדול לתרוטינו וש אנו נס לקבץ גליותינו, כלומר שגאולתנו תהיה בחגיגות והתעלות הנפשות — בטח ישמע גם קול שופר כפשוטו — כמה שנתבאר לנו כי הענינים הגשמיים מקושרים עם הענינים הרוחניים — אבל העיקר הוא כי תהיה תנועה חגיגית בעולם שעי"ז יתעלה הכל ונזכה להגיע לאור הגאולה האמיתית, ולכן ברי"ה כשדרוש לנו שנתעלה בנפשותינו כדי להרגיש את המלכות ולעורר הזכרונות דרוש שנאמר גם שופרות, שבהם יסופר ע"ד המצבים היותר חגיגיים אצל עם ישראל, שעת מתן תורה ושעת הגאולה, וספורי השופרות שביום שמחתנו ובמועדינו שעי"ז נתרומם למצב חגיגי ונוכל לבא לידי מלכות וזכרונות.

וכמו שנמצא אצלנו עניני חגיגות, כנראה שיש זה גם בהנהגת הבריאה כולה, ולכן למען הביא את כלל הבריאה להנהגת המלכות ולעורר הזכרונות דרוש לזה ענין שופרות שסודו גלוי לפנינו ית' שהשופר של מעלה מעלה את כל הנהגת הבריאה, „עלה אלקים בתרועה" והשופר של מטה מעורר את השופר של מעלה לעומתו ומעורר רחמי הבורא ית' אב הרחמים.

והנה כל תפקיד ר"ה הוא להעלות את האדם ולהביאו לידי מצב עליה שיתנשא מעל לחיינו התמידיים עד שיתעוררו חלקי הנשמה העליונים באדם ובבריאה ולהביא את האדם למצב שיתנשא ויעמד מעל לחטאיו, וכמו שנתבאר ענין „אשרי נשוי פשע", „אשריו לאדם שהוא גבוה ממשעו ולא פשעו גבוה ממנו" (ב"ר פ' כ"ב. י"א) * — אולם אם ישאר האדם בזה שיתעלה ממצבו התמידי וירגיש חיים יותר עליונים יותר רוחניים, ולא יתקן את כחותיו וחלקי נפשו התחתונים — מובן שבוה לבד לא נגמרה העבודה, כי דרוש עוד שיתוקן כל האדם, שגם הכחות התחתונים יקבלו תקונים וכפרתם הראויה להם, אבל האפשרות לזה הוא רק ע"י התרוממות האדם למצב גבוה מעל לפשעיו, שאז הוא מביט על עצמו מלמעלה למטה, מסתכל בנפשו ובמעשיו, רואה מגרעותיו וחטונותיו ומתקן, ולזה נתנו לנו עשרת ימי תשובה ויוה"כ, שאחרי שנתרומם האדם ברי"ה למצב עליה ישתדל אח"כ לתקן מעשיו ע"י דווי ותשובה שלמה, וכמו שהוא באדם בפרט כן הוא בבריאה

* עיין שער"ד „למוד המוסר".

בכלל, כי בר"ה מתגלה אור האלקי בעולם, וכל הבריאה מתעלה ע"י אור מלכותו ית', ובכח אור מלכות עליונה מעלה ארוכה לכל העולם והבריאה ומביא כפרה וישועה לעולם, והו' מאמר המדרש (ויקרא פ' כ"א): „ה' אורי" זה ר"ה, היינו שאז מתגדל אור הויה בעולם, כל הענינים מתעלים ומקבלים צורה אחרת יותר נעלה יותר עליונה, אבל דרוש שאור עולם זה יתקן ויאיר את כל המחשכים שבנפש האדם ובבריאה, ולכן „ישעי" זה יוה"כ, שאז נתקן ונתכפר העולם והאדם, וכן אמרו חז"ל (מדרש בראשית צ"ח): „אקרא לאלקים עליון", „בר"ה", „לאל גומר עלי", „ביוה"כ", כי בר"ה עבודתנו היא להתרומם מעל כל ענינינו הקטנים ולהעיר בתוכנו השאיפות העליונות לקרא לאלקים עליון, להכיר מלכותו ולהתקרב אליו, אבל שלמות הכפרה והישועה באה ע"י השפעתו ית' ביוה"כ „כי ביום הזה יכפר עליכם" וגו', שזהו הגמר שנתקן האדם והבריאה כולה ונתכפר להם הכל.

ונראה לבאר בזה דברי הגמ' בר"ה ט"ז: „ג' ספרים נפתחים בר"ה, א' של רשעים גמורין, א' של צדיקים גמורין, וא' של בינוניים, צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינונים תלוין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ" וכבר באר בס' התניא דצדיקים נקראים אלה שחפצם הטוב ושאיפתם לקדושה הם יותר חזקים מחפצם ושאיפתם לגשמיות, רשעים נקראים אלו ששאיפתם לגשמיות יותר חזקה משאיפתם לרוחניות וקדושה, ובינוניים הם אלה שכחות הטוב והחומר שקולים אצלם, ואמנם שם באר ענין ג' כחות אלו באלה שלמעשה לא חטאו אף בחטא אחד, עיי"ש. אך יש לפרש ע"פ דברי הגמ' ברכות ס"א: „צדיקים יצר טוב שופטן וכו' רשעים יצר רע שופטן וכו' בינונים זה רוח שופטן". והיינו שצדיקים הם אלה שאצלם כח הטוב המתגבר על כח היצר, — הוא המכריע תמיד עד שלא נמצא כבר מלחמה בכחותיהם — ורשעים הם להפך, ובינוניים הם שתלוין ועומדין, דהיינו שאצלם קיימת מלחמה תמידית בין הכחות הרוחניים וכחות החומר, כי שאיפתם הפנימית מושכת אותם למעלה וכחותיהם השפלים מושכים אותם למטה, והנה אדם זה הוא במדרגת „מעל לפשעיו", כי ה„אני" הפנימי שלו, הכרותיו ושאיפותיו הפנימיות עדין לא נטבעו בהמון כחותיו השפלים, ולכן אפשר לו להתנשא מעל לכחותיו ולהשליט לשעה אחת את שאיפותיו העליונות, אולם הצדיק הגמור שהשאיפה לקדושה ורוממות היא השולטת בו, כשבא ר"ה והוא מתעלה עוד יותר ומשליט בנפשו כחות הטוב הרי מיד הם שולטים בכל כחותיו ונגמר דינו לחיים, ולהפך הרשע אינו עלול להתנשא מעל לחטאיו, וגם בר"ה גופא אין לו על"י כראוי, כי גם האני הפנימי שלו כבר נטבע בהמון כחותיו השפלים, ולכן נגמר דינו למיתה, אבל

בינונים קיימים בר"ה במדרגה של נשוי פשע, ולכן בר"ה הם מתעלים ומעלים את שאיפותיהם העליונות ומשליטים אותן בנפשם, אבל עדין לא תקנו את כוחותיהם התחתונים ונמצאים בהם עדין כחות שפלים ועלולים לשוב לחטא אחרי שתעבור שעת העלי, ועכ"ז אחרי שכבר האירו בנפשם המאור העליון יש להם כבר ב"כח" ענין תשובה ותקון חטאיהם. אבל עדין תלויין ועומדין כי דרושה להם עבודה מיוחדת לתקן את כחותיהם השפלים וליטהר מחטאיהם, ולכן הם זוכים להארכת דינם ותלויין ועומדין עד יוה"כ, כי כבר נמצא בכחם לשוב עי"ז שיתרוממו מעל לפשעיהם ועלולים עי"ז לבוא לתקון ולכפרה. אבל עדין לא נגמרה כפרתם עד שישוּבו ויתקנו מעשיהם ע"י חרטה, ודוי וקבלה, שלזה נתן יוה"כ, שאז נחתמות ונגמרות תשובתם וכפרתם.

והנה לפעמים מרגישים אנו רפיון בהתאמצותנו לעלי ולשפור מעשינו, בימי התשובה, בידענו עפ"י הנסיון כי לאחר יוה"כ חוזרים אנו למהלכנו הרגיל וחושבים אנו מה בצע כי נשתדל להיטיב את נפשותינו ואת מחשבותינו בימים אלו אחרי שאין תקוה שנשאר במצב זה.

אמנם גם לפי חשבון זה בהעלותנו על המחשבה ערך הדבר כי כל עתידנו הנצחי תלוי בוה, הלא עלינו להשתדל עד כמה שאפשר, כי אולי יעלה בידנו לשוב בתשובה שלמה, והרי כבר אירע שהיו כאלה שעלו למעלה גדולה ע"י התעוררות אחת שהתעוררו בימי הדין, וכיון שהדבר חשוב כ"כ, עד כי שאלת כל החיים העתידים תלוי בוה, ודאי שכדאי להשתדל ולבלו לרפות ידינו אף אם לא עלתה לנו עד עכשיו, אך מלבד זה עלינו לדעת מה גדולה הנחיצות והחשיבות בהתעוררות והתעלות בימי הדין, כי לולא העלי בכל שנה ושנה מי יודע עד כמה ירדנו ח"ו, וכמעט שהיתה נעלמת מאתנו חובתנו בעולמנו, וימים אלו מזכירים ומעוררים בנו רגשות אלו שנחשוב חשבוננו של עולם ושלא לשכוח את עיקר העיקרים.

עוד ידוע מה שנמצא בס' תניא עה"כ "שבע יפול צדיק וקם", כי לעולם כל אדם מוטל תחת עליות וירידות, ועבודת האדם היא כי מה שהכיר והגיע לזה בשעות העלי ישתדל להתנהג לפי ההכרה וההרגשה ההיא גם בשעה שנפל ממדרגתו, וזה יגרום שיקרבו אצלו שעות העלי, וגם שיעלה יותר ויותר, והנה לעולם חושבים זאת כאמצעי, וענין חיצוני וכידוע כי ההנהגה החיצונית מעוררת גם את הפנימיות וזה נכון באמת, אבל יש להבין כי יש בזה עוד ענין עמוק יותר.

הנה מצינו בספ' הק' כי הקב"ה ממלא כל עלמין, ודבר זה נראה לי עפ"י מה שאנו מרגישים בעצמנו, כי נשמת האדם יש בה כמה מדרגות, וישנם כמה חלקי הנשמה יותר עליונים שאינם נמצאים בגוף האדם עצמו

כמה שנתבאר לעיל, אבל עכ"ז חלקי הנשמה הללו מקיפים את האדם ומורים לו את דרכו הפנימי, וכדמצינו „למען תהי' יראת ה' על פניכם" וגו', וזהו הענין: שמלבד הרגשות וההכרות החיים ומורגשים אצלו בידעיה צריך שירחף עליו אור יותר עליון וקדוש כפי חלקי הנשמה העליונה, וכעין זה הוא בעליונים, ישנם עניני השגחה המוטבעים בבריאה ממדת מלכותו ית' הממלא כ"ע, וישנם עניני השגחה הנראים בבריאה מאור האלקות הסובב כל עלמין, שהוא געלה וקדוש ומרומם לאין שעור וערך מכל עניני הבריאה אף היותר עליונים. והנה גם אצל האדם נמצא ענין ממלא כל הגוף וסובב כל הגוף, ומדרגת הסובב ומקיף היא יותר חשובה ונעלה, וזהו מה שאנו מבקשים „ופרוס עלינו סכת שלומך" שנמצא בתוך היקף הקדושה של השי"ת ע"י חלקי הנשמה העליונים, ויש בזה כמה מדרגות, והנה זה שאנו מתעלים בימים הנוראים מועיל שגם לאחר כן — אפילו בעת שנרד ממעלתנו זו — ירחף עלינו אור קדושה וישפיע על כל מהלכנו, מחשבתנו, רגשותינו ומעשינו במדה יותר עליונה, מהמדה הנמצאת וזיה בנפשנו, ועלינו להשתדל לשמור זה ולהיות תמיד מוקפים ומושפעים מאוח האמת שזכינו להגיע אליו בימים הק', ולא להיות גברין ערטלאין רק כפי המדה הנכללת בגופנו ועצמנו, ולהתאים מעשינו כפי היקף הקדושה והאמונה הסובבת אותנו.

גם נראה שכמו שאצל האדם נמצאת בחינה זו שיש שהוא מוקף מאור הנשמה העליון במדה יותר נכרת, ויש שהוא רק במדה פחותה מאד, כ"כ בכלל הבריאה יש שהשגחת ה' מתגברת ומורגשת מציאות ה' והשגחתו כפי מדרגת סוכ"ע, ויש שאור הבריאה זה לא נכר כ"כ בבריאה, ובימים הנוראים שמתגברת מלכותו ית' בעולם הנה נשאר מזה אור עליון המקיף וסוכ"ע גם לאחר עבור הימים הנוראים, וכמה שנתבאר לנו כי אתערותא דלעילא תלוי' באתערותא דלתתא, ולכן במדה זו שאנחנו מוקפים מאור האמונה שהגענו אליה בימים הק', במדה זו מתגבר כ"כ אור האלקי בכלל הבריאה ועי"ז נמצאים אנו תחת סוכת שלומה, שעי"ז אנו נצולים מכל רע, וכבששתנו, ובצל כנפיך תסתירנו'.

ולכן אין לשער גדול החשיבות של ההתאמצות לשוב בתשובה בימי התשובה, יזכרנו ה' לשוב בתשובה שלמה לפניו, ועי"ז נזכה לכל טוב, לשנת חיים ושלום.